

ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΠΟΙΗΣΗ

‘Η ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Πώς οι αγρότες της ΕΕ πιέζονται να βιομηχανοποιηθούν για να παραμείνουν στο επάγγελμα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τους πρώτους μήνες του 2024 υπήρξε ένα κύμα από διαμαρτυρίες αγροτών σε όλη την Ευρώπη, με τους αγρότες να κλείνουν δρόμους, να εμποδίζουν τη διέλευση συνόρων και να διαδηλώνουν έξω από κυβερνητικά κτίρια και κτίρια ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων. Οι εικόνες από αυτές τις διαμαρτυρίες, ιδιαίτερα από τους οργισμένους αγρότες στις Βρυξέλλες, έστειλαν ένα ισχυρό μήνυμα που διαπέρασε την ατζέντα πολλών πολιτικών μόλις λίγο πριν από τις ευρωπαϊκές εκλογές.

Τα περισσότερα από τα ζητήματα που αναδείχθηκαν από τους αγρότες ήταν σχετικά με κοινωνικές και οικονομικές δυσκολίες και χαμηλό εισόδημα. Ισχυρές ομάδες συμφερόντων όμως, όπως η Cora-Cogeca, η συνομοσπονδία των αγροτικών λόμπι της ΕΕ, καθώς και συντηρητικοί και ακραίοι δεξιοί πολιτικοί, άρπαξαν την ευκαιρία και μετέτρεψαν τους περιβαλλοντικούς κανονισμούς της ΕΕ στον αποδιοπομπαίο τράγο αυτών των ζητημάτων. Τους μήνες που ακολούθησαν τις διαμαρτυρίες, οι πολιτικοί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τις εθνικές κυβερνήσεις κατάφεραν να καταργήσουν τα σχέδια για τη μείωση της χρήσης φυτοφαρμάκων, τη βελτίωση της ευζωίας των ζώων, τη βελτίωση των προτύπων προστασίας της φύσης στην Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), και παραλίγο να καταφέρουν να παγώσουν τα σχέδια της ΕΕ για την αποκατάσταση της φύσης. Εντωμεταξύ, η ΕΕ απέτυχε να υιοθετήσει οποιαδήποτε σημαντική πολιτική στα πλαίσια της βιώσιμης διατροφικής στρατηγικής “Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο”.

Αυτή η πολιτική αντίδραση έχει αποστρέψει την προσοχή από κρίσιμα ζητήματα που τέθηκαν από τους αγρότες, ενώ παραβλέπει το γεγονός ότι οι αγρότες βασίζονται σε ένα υγιές φυσικό περιβάλλον, την ίδια στιγμή που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή απέναντι στην κλιματική κρίση.

Επομένως, τι συμβαίνει στην πραγματικότητα;

Η παρούσα μελέτη, που ανατέθηκε από το Ευρωπαϊκό Γραφείο της Greenpeace, αναλύει τα δεδομένα και τις τάσεις στον αγροτικό τομέα της ΕΕ, τα οποία οι περισσότεροι πολιτικοί διστάζουν να αντικρίσουν. Η μελέτη αναδεικνύει τις μακροοικονομικές τάσεις στο τοπίο της γεωργίας της ΕΕ, εξετάζοντας τις κατηγορίες αγροκτημάτων ανάλογα με την οικονομική τους απόδοση. Η ανάλυση αποκαλύπτει ότι το τρέχον αγροδιατροφικό σύστημα αναγκάζει τους αγρότες να βιομηχανοποιηθούν και να αυξήσουν την παραγωγή προκειμένου να παραμείνουν στο επάγγελμα, εξωθώντας πολλούς αγρότες μικρής κλίμακας να σταματήσουν τη δραστηριότητά τους. Αυτός ο φαύλος κύκλος, που μειώνει τις ευκαιρίες απασχόλησης και τους βιοτικούς πόρους στην ύπαιθρο, συντηρείται από την άνιση κατανομή των δημόσιων επιδοτήσεων που ευνοούν τα μεγαλύτερα αγροκτήματα, καθώς και από την πολιτική αποτυχία στην αντιμετώπιση αυτών των ανισοτήτων.

Η πίεση προς τους αγρότες να βιομηχανοποιηθούν ή να αποσυρθούν δεν αντιμετωπίζει με κανένα τρόπο το ζήτημα της αγοραστικής ισχύος των μεγάλων λιανεμπόρων και των εταιρειών τροφίμων που μπορούν να επιβάλλουν χαμηλές τιμές στους αγρότες για την παραγωγή τους, διατηρώντας την άνιση κατανομή των κερδών από την παραγωγή τροφίμων. Επιπλέον, ενέχει τον κίνδυνο της αύξησης της ρύπανσης, με την ευζωία των ζώων να επιδεινώνεται και με αυξημένες επιπτώσεις στην υγεία.

Η νεοεκλεγείσα πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν υπόσχεται να εξισορροπήσει τη βιωσιμότητα και την ανταγωνιστικότητα στην αγροδιατροφή, αλλά αποτυγχάνει να εγγυηθεί ένα δίκαιο εισόδημα για τους αγρότες και δεν κάνει τίποτα για να υποστηρίξει μία μετάβαση σε μία βιώσιμη γεωργία σε αρμονία με τη φύση. Εάν οι πολιτικοί δεν αλλάξουν την πορεία των αγροτικών πολιτικών της ΕΕ, η ευρωπαϊκή ύπαιθρος θα συνεχίσει να μαστίζεται από την ανεργία, τη ρύπανση και τη βιομηχανική γεωργία που καταστρέφει τη φύση.

2. ΟΙ ΑΓΡΟΤΕΣ ΜΙΚΡΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ ΧΑΝΟΥΝ ΕΔΑΦΟΣ

Τα τελευταία χρόνια, ο αριθμός αγροκτημάτων στην ΕΕ μειώνεται σε ανησυχητικό βαθμό. Το 2020, είχαν απομείνει 9,1 εκατομμύρια αγροκτήματα σύμφωνα με την Eurostat, περίπου 5,3 εκατομμύρια λιγότερα σε σχέση με το 2005, μία μείωση κατά 37% μέσα σε 15 χρόνια.

Ο αριθμός αυτός μπορεί να είναι συνταρακτικός από μόνος του, κρύβει όμως ταυτόχρονα μία τεράστια ανισότητα: τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας είναι κυρίως αυτά που εξαφανίζονται.

Από τα 9,1 εκατομμύρια αγροκτήματα στην ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμά ότι μόλις τα 3,6 εκατομμύρια περίπου είναι «εμπορικά αγροκτήματα», αγροκτήματα δηλαδή αρκετά μεγάλα ώστε να παρέχουν την κύρια απασχόληση των αγροτών και ένα επαρκές επίπεδο εισοδήματος για τις οικογένειές τους.¹ Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται σε αυτά τα εμπορικά αγροκτήματα, πολλά από τα οποία βιώνουν τις κοινωνικές και οικονομικές δυσκολίες που

1 Συγκεκριμένα, για να κατηγοριοποιηθεί ως εμπορικό, ένα αγρόκτημα πρέπει να υπερβαίνει ένα ελάχιστο οικονομικό μέγεθος. Καθώς η διάρθρωση των αγροκτημάτων διαφέρει στην κάθε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τίθεται ένα διαφορετικό όριο ελάχιστου οικονομικού μεγέθους για κάθε κράτος μέλος.

αναδείχτηκαν από τις διαδηλώσεις των αγροτών. Για τους σκοπούς της παρούσας ανάλυσης, τα εμπορικά αγροκτήματα έχουν επιπλέον υπαχθεί σε τρεις κατηγορίες με βάση την ετήσια οικονομική τους απόδοση²: αγροκτήματα μικρής κλίμακας, αγροκτήματα μεσαίας προς μεγάλης κλίμακας, και μεγάλες αγροτικές επιχειρήσεις ή αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας.

Τα υπόλοιπα 5,5 εκατομμύρια μη εμπορικά αγροκτήματα στην ΕΕ, τα οποία δεν περιλαμβάνονται στην παρούσα μελέτη, θεωρούνται κυρίως αγροκτήματα ιδιοκατανάλωσης, όπου ένα μεγάλο μέρος της παραγωγής καταναλώνεται στο ίδιο το αγρόκτημα και δεν παρέχει το βασικό εισόδημα στους ιδιοκτήτες του.³

Η ανάλυση του αριθμού των αγροκτημάτων της κάθε κατηγορίας καταδεικνύει ότι τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας, ακόμα και αυτά που χαρακτηρίζονται ως εμπορικά, σταδιακά εξαφανίζονται.

Το 2007, υπήρχαν **4,3 εκατομμύρια εμπορικά αγροκτήματα μικρής κλίμακας** στην ΕΕ, αλλά ως το 2022 παρέμεναν μόνο 2,4 εκατομμύρια – **μία μείωση**

2 Η οικονομική απόδοση ή τυπική απόδοση ενός αγροκτήματος υπολογίζεται βάση της μέσης χρηματικής αξίας της αγροτικής απόδοσης ενός αγροκτήματος σε τιμές της αγοράς, σε ευρώ ανά εκτάριο ή ανά κεφαλή ζώου. Δεν περιλαμβάνει τις επιδοτήσεις.

3 Αυτά τα αγροκτήματα δεν συμπεριλαμβάνονται στο σύνολο δεδομένων του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης (FADN) που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη, και γι' αυτό το λόγο δεν περιλαμβάνονται στην ανάλυση.

4 Το Δίκτυο Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης (FADN) ορίζει τα εμπορικά αγροκτήματα ως αυτά με μία τυπική απόδοση 4.000 ευρώ ανά έτος ή περισσότερο. Το ακριβές όριο κυμαίνεται στα κράτη μέλη της ΕΕ από τα 4.000 στα 50.000 ευρώ. Πριν από το 2017 όμως, αρκετά κράτη μέλη έθεταν τα 2.000 ευρώ ως το ελάχιστο όριο. Καθώς η μελέτη μας καλύπτει την περίοδο 2007-2022, έχουμε συμπεριλάβει στην ανάλυσή μας αυτά τα αγροκτήματα, τα οποία περιλαμβάνονται στην κατηγορία των αγροκτημάτων μικρής κλίμακας.

ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΑ ΜΙΚΡΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ

Από €50.000
έως €249.999
ετησίως

ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΑ ΜΕΣΑΙΑΣ ΠΡΟΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ

ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ

Table 1. Categories of commercial farms as analysed in this briefing

κατά 44% μέσα σε μόλις 15 χρόνια. Παρόλα αυτά, τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας αποτελούν ακόμα τα 2/3 των εμπορικών αγροκτημάτων της ΕΕ και ανέρχονται σε περισσότερο από το 75% των αγροκτημάτων στη Βουλγαρία, την Κύπρο, την Ελλάδα, την Κροατία, την Ουγγαρία, τη Λιθουανία, τη Λετονία, τη Μάλτα, την Πολωνία, τη Ρουμανία και τη Σλοβενία. Ο αριθμός των μη εμπορικών αγροκτημάτων ιδιοκατανάλωσης έχει επίσης μειωθεί, με περίπου 4,6 εκατομμύρια να έχουν χαθεί μεταξύ 2005 και 2020.

Αυτή η τάση αντιστρέφεται στα αγροκτήματα μεγαλύτερων κατηγοριών. **Ο αριθμός των αγροκτημάτων βιομηχανικής κλίμακας** – αυτά με οικονομική απόδοση μεγαλύτερη από €250,000 ανά έτος - **αυξήθηκε κατά περισσότερο από το μισό (+56%)** μεταξύ 2007 και 2022. Αυτά τα αγροκτήματα συγκεντρώνονται κατά κύριο λόγο σε επτά χώρες της

ΕΕ: Βέλγιο, Δανία, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία και Σλοβακία, όπου περισσότερα από το 25% των αγροκτημάτων είναι πολύ μεγάλου μεγέθους.

Μία πιο προσεκτική ματιά στην κατηγορία των αγροκτημάτων βιομηχανικής κλίμακας δείχνει ότι **τα μεγαλύτερα από αυτά είχαν και τη μεγαλύτερη ανάπτυξη**. Στην κατηγορία αυτή, ο αριθμός των μεγαλύτερων αγροκτημάτων βιομηχανικής κλίμακας, με απόδοση που ξεπερνάει τα €500,000, **σχεδόν διπλασιάστηκε**, σε μία αύξηση κατά 96%. Αυτά τα μεγάλα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας φτάνουν πλέον τις 117.000 περίπου.

Παρόλο που **υπάρχουν πλέον λιγότερα εμπορικά αγροκτήματα**, αυτά παράγουν περισσότερο σύμφωνα με τη μέση οικονομική αξία της παραγωγής τους. **Η οικονομική απόδοση ανά αγρόκτημα αυξήθηκε**

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟ ΤΩΝ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΩΝ 2007 - 2022

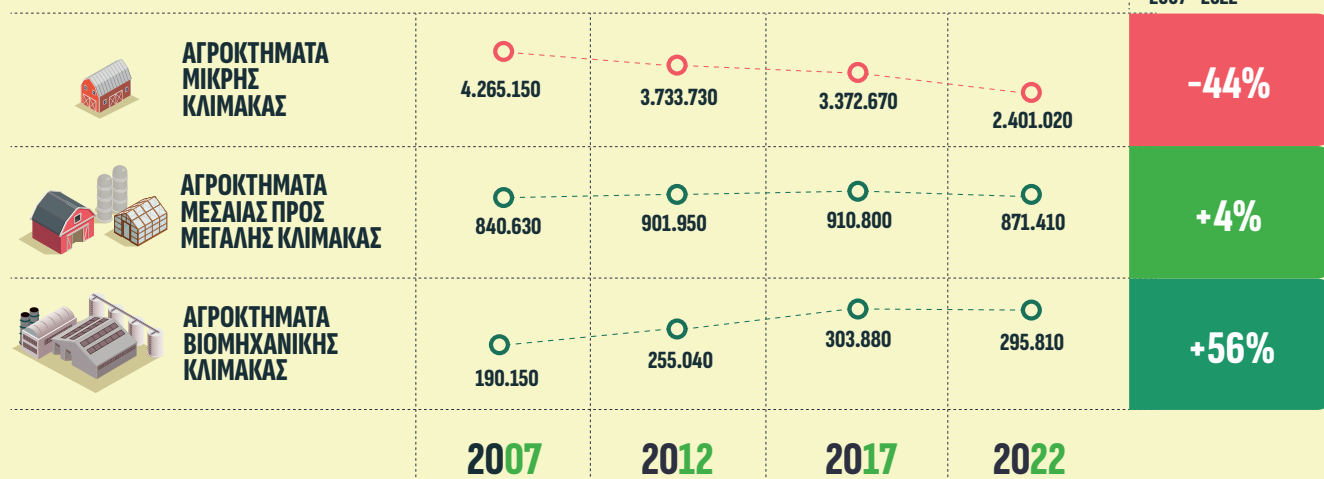

Table 2. Trends in the numbers of commercial farms between 2007 and 2022

μεταξύ 2007 και 2022 στην ΕΕ, με τα μεγαλύτερα εμπορικά αγροκτήματα να οδηγούν αυτή την αύξηση, αυξάνοντας την απόδοσή τους κατά 51%. Η μόνη ομάδα αγροκτημάτων που δεν χαρακτηρίζεται από αυτή την ανάπτυξη είναι αυτά με την χαμηλότερη οικονομική απόδοση της τάξης του λιγότερο από €250.000 ανά έτος.

Η πίεση στα αγροκτήματα να αυξήσουν την οικονομική τους απόδοση, η οποία συχνά συνοδεύεται από πιο καταστροφικές βιομηχανικές γεωργικές πρακτικές, σημαίνει επίσης ότι η οικονομική ισχύς στη γεωργία **εξακολουθεί να είναι συγκεντρωμένη στα χέρια λίγων αγροκτημάτων**.

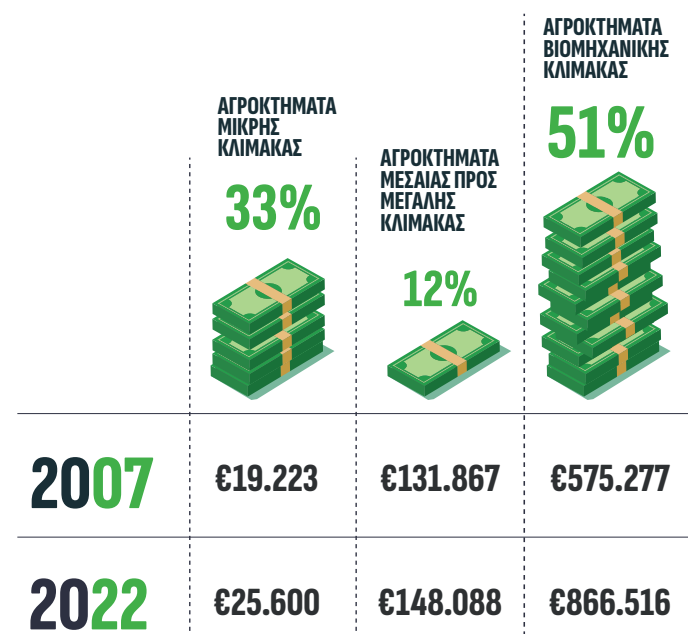

Table 3. Trends in average economic output per commercial farm category between 2007 and 2022

Το 2022, ένας αριθμός περίπου 250.000 από τα μεγαλύτερα αγροκτήματα ως προς την οικονομική τους απόδοση, τα οποία αποτελούν μόνο το **8% του συνολικού αριθμού αγροκτημάτων, παρήγαγε σχεδόν το 60% της συνολικής οικονομικής απόδοσης**. Η πιο λεπτομερής εξέταση αυτής της κατηγορίας αποκαλύπτει ότι **μόλις στο 3% των αγροκτημάτων** – δηλαδή στα 117.000 πιο ισχυρά οικονομικά, με απόδοση που ξεπερνάει το μισό εκατομμύριο ευρώ ανά έτος – **αντιστοιχεί το 39% της συνολικής οικονομικής απόδοσης** της αγροτικής παραγωγής της ΕΕ.

Οι χώρες που επηρεάζονται ιδιαίτερα από αυτό το φαινόμενο, όπου στα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας αντιστοιχεί τουλάχιστον το 50% της απόδοσης, είναι εκτός των άλλων το Βέλγιο, η Βουλγαρία, η Τσεχία, η Δανία, η Γερμανία, η Εσθονία, η Γαλλία, η Ουγγαρία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Σουηδία και η Σλοβακία.

Η οικονομική ισχύς αυτής της ομάδας αγροκτημάτων βιομηχανικής κλίμακας είναι σημαντική και συνεχίζει να αυξάνεται. Ενώ ο αριθμός αυτών των αγροκτημάτων αυξήθηκε μεταξύ 2007 και 2022, το μερίδιό τους στη συνολική αγροτική οικονομική απόδοση αυξήθηκε ακόμα περισσότερο. Το ποσοστό **συνολικής οικονομικής απόδοσης από αγροκτήματα που παράγουν περισσότερο από €250.000 ανά έτος αυξήθηκε κατά 134%**, ενώ ο αριθμός αυτών των αγροκτημάτων βιομηχανικής κλίμακας αυξήθηκε κατά μόλις 56%.

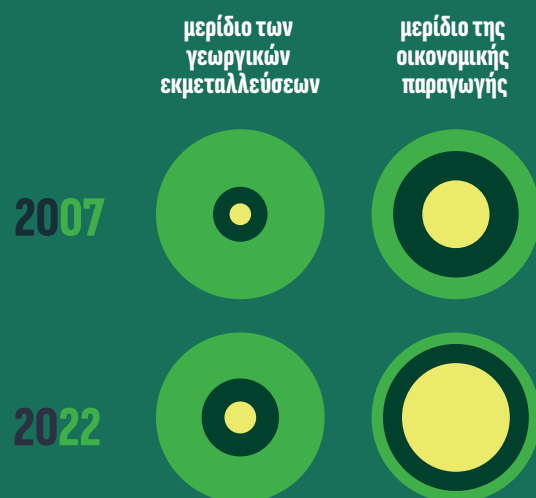
3. ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΓΙΑ ΛΙΓΟΤΕΡΟΥΣ

Παράλληλα με την αυξανόμενη οικονομική απόδοση των περισσότερων αγροκτημάτων, τα μέσα **έσοδα όλων των εμπορικών αγροκτημάτων υπερδιπλασιάστηκαν** μεταξύ 2007 και 2022 – **με άνισο όμως τρόπο**. Ενώ τα μέσα έσοδα στα μικρής κλίμακας και τα μεσαία προς μεγάλης κλίμακας αγροκτήματα αυξήθηκαν κατά 33% και 22% αντίστοιχα, για τα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας αυτά αυξήθηκαν κατά περίπου 3 φορές περισσότερο (84%).

Μία πιο προσεκτική ματιά στα μικρότερα αγροκτήματα αποκαλύπτει ότι τα μέσα **έσοδα των αγροκτημάτων με λιγότερο από €15.000 ετήσια οικονομική απόδοση έχουν στην πραγματικότητα μειωθεί κατά 18%**, με αποτέλεσμα τα πιο μικρά αγροκτήματα να βρίσκονται στη χειρότερη κατάσταση.

Τα έσοδα ενός αγροκτήματος αντανακλούν τα κέρδη των αγροτών από την παραγωγή τους, καθώς και από τις ενδεχόμενες δημόσιες επιδοτήσεις, σε αντάλλαγμα για την εργασία τους, μετά την αφαίρεση του κόστους και των επενδύσεων. Κόστη για φυτοφάρμακα, λιπάσματα, εργατικά, και επενδύσεις σε εξοπλισμό, καθώς και η αξία της παραγωγής, είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τα συνολικά έσοδα ενός αγροκτήματος, μαζί με την κλίμακα της παραγωγής.

- μικρές εκμεταλλεύσεις
- μεσαίες έως μεγάλες εκμεταλλεύσεις
- βιομηχανικής κλίμακας

Graph 2. Change in the share of overall economic output by different categories of commercial farms between 2007 and 2022

	ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΑ ΜΙΚΡΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ	ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΑ ΜΕΣΑΙΑΣ ΠΡΟΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ	ΑΓΡΟΚΤΗΜΑΤΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ
2007	€8.759	€45.286	€114.727
2022	€11.682	€55.422	€210.667

Table 4. Trends in average income per commercial farm categories between 2007 and 2022

Στο υπάρχον αγροδιατροφικό σύστημα, πολλοί αγρότες υποχρεώνονται να αυξήσουν την παραγωγή τους εάν θέλουν να αυξήσουν τα έσοδά τους. Κάποιοι βρίσκουν το κεφάλαιο για να το κάνουν, άλλοι όμως όχι. Επιπρόσθετα της άνισης αύξησης εσόδων, η πρόσβαση των αγροτών σε χρηματοδότηση και δημόσιες επενδύσεις είναι επίσης πολύ άνιση, με τα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας να έχουν την καλύτερη πρόσβαση τόσο σε επιδοτήσεις όσο και σε ιδιωτικές χρηματοδοτήσεις.

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) της ΕΕ είναι η κύρια πηγή δημόσιων επιδοτήσεων για τους Ευρωπαίους αγρότες. Ανέρχεται σε περισσότερο από 30% του συνολικού προϋπολογισμού της ΕΕ, ενώ περισσότερα από τα δύο τρίτα του προϋπολογισμού της ΚΑΠ καταβάλλονται ως άμεσες ενισχύσεις, κυρίως με βάση την έκταση της καλλιεργούμενης γης. Δεδομένου του δυσανάλογου μεριδίου σε γη που ελέγχεται από τα αγροκτήματα με τη μεγαλύτερη οικονομική απόδοση (βλ. τα στοιχεία παρακάτω), αυτά τα αγροκτήματα επιπλέον λαμβάνουν ένα δυσανάλογο μερίδιο δημόσιων επιδοτήσεων. Παρόλο που τα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας **αποτελούν μόνο το 8% των αγροκτημάτων στην ΕΕ, λαμβάνουν το 37% των επιδοτήσεων άμεσων ενισχύσεων** για εμπορικά αγροκτήματα, αυξάνοντας εντωμεταξύ τα έσοδά τους (βλ. ανωτέρω στοιχεία). **Τα εμπορικά αγροκτήματα μικρής κλίμακας λαμβάνουν μόνο το 25% των επιδοτήσεων**, παρόλο που περισσότερα από τα δύο τρίτα των εμπορικών αγροκτημάτων στην Ευρώπη είναι μικρής κλίμακας.

Με παρόμοιο τρόπο, τα μεγαλύτερα αγροκτήματα έχουν ευνοϊκή πρόσβαση στις ιδιωτικές χρηματοδοτήσεις. Μία ανάλυση από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) σχετικά με τη χρηματοδότηση αγροτικών και

αγροδιατροφικών επιχειρήσεων, διαπίστωσε ότι τα μεγαλύτερα αγροκτήματα έχουν επίσης και την καλύτερη πρόσβαση στις ιδιωτικές χρηματοδοτήσεις. Η ανάλυση για την παρούσα μελέτη δείχνει ότι το 2022, τα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας **φέρουν το 70% του συνολικού χρέους στο αγροτικό σύστημα της ΕΕ**.

Τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας έχουν το μεγαλύτερο «χρηματοδοτικό κενό» - έχοντας ανάγκη από πιστώσεις αλλά χωρίς τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτές. Η ανάλυση της ΕΤΕπ τονίζει ότι οι **νέοι αγρότες και αυτοί που επιδιώκουν να προβούν σε περιβαλλοντικά φιλικές επενδύσεις δυσκολεύονται ιδιαίτερα να εξασφαλίσουν δάνεια**.

Συνολικά, **η εξάρτηση από την τραπεζική χρηματοδότηση αυξάνεται** στον αγροτικό τομέα, γεγονός που ενισχύει τη δυνατότητα των ιδιωτικών χρηματοδοτών να καθορίσουν την πορεία της ευρωπαϊκής γεωργίας. Αυτοί οι παίκτες είναι πολύ πιο πιθανό να θέσουν ως προτεραιότητα τα γρήγορα κέρδη και τη γρήγορη απόδοση του κεφαλαίου έναντι της υγείας και της ανθεκτικότητας του διατροφικού συστήματος ή της ευημερίας της υπαίθρου.

Ενώ τα καθαρά έσοδα πολλών αγροκτημάτων βιομηχανικής κλίμακας έχουν αυξηθεί, το ίδιο ισχύει για τις πληρωμές για αποσβέσεις δανείων. Συνολικά, τα αγροκτήματα φέρουν τώρα 30% περισσότερο χρέος σε σχέση με το 2007, δεν έχαιραν όμως όλα τα αγροκτήματα της ίδιας πρόσβασης στο κεφάλαιο. Τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας και μεσαίας προς μεγάλης κλίμακας έχουν στην πραγματικότητα μειώσει το χρέος τους, ενώ τα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας **έχουν αυξήσει τα δάνειά τους κατά σχεδόν 90%**. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε ένα φαύλο κύκλο, ενισχύοντας ακόμα περισσότερο την τάση προς “βιομηχανοποίηση ή κλείσιμο” καθώς τα αγροκτήματα πρέπει να αυξήσουν την παραγωγή ώστε να αποπληρώσουν τα δάνειά τους.

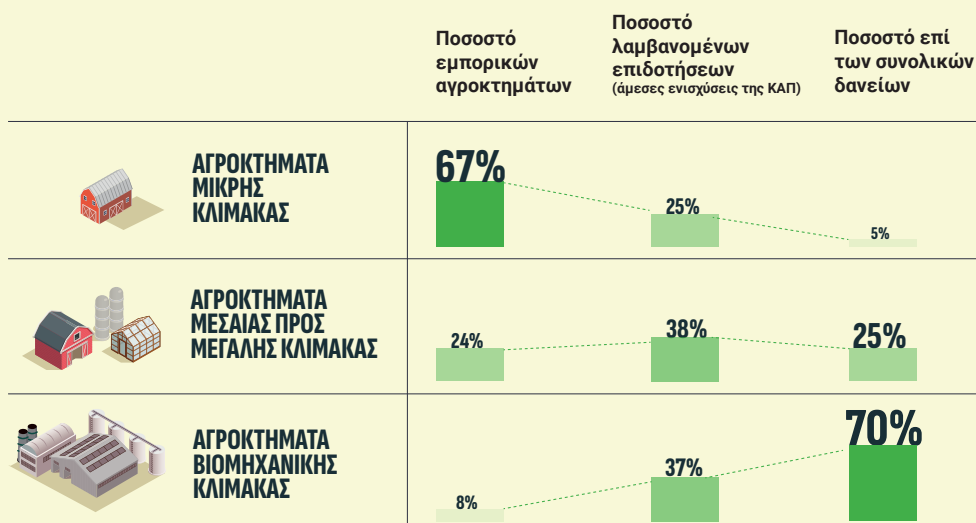

Table 5. Shares of public subsidy payments and private loans for different commercial farm categories in 2022

4. Ο ΥΠΟΒΙΒΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

Παρόλο που η οικονομική απόδοση και το νομισματικό εισόδημα έχουν συνολικά αυξηθεί στον αγροτικό τομέα της ΕΕ, αυτό δεν έχει μεταφραστεί σε περισσότερες θέσεις εργασίας και λιγότερη επισφάλεια στην ύπαιθρο. Αντιθέτως, ένας όλο και μικρότερος αριθμός αγροτών εκμεταλλεύεται ένα περιβάλλον που έχει ήδη εξαντληθεί σε κρίσιμο βαθμό και υποφέρει. Την ίδια στιγμή, η οικονομική ισχύς στη γεωργία παραμένει συγκεντρωμένη σε λίγα χέρια.

Ο συνολικός αριθμός των «ετήσιων μονάδων εργασίας»⁵ (συμπεριλαμβανομένης έμμισθης και άμισθης εργασίας) στη γεωργία στην ΕΕ μειώθηκε κατά σχεδόν 38% μεταξύ 2007 και 2022, με αποτέλεσμα την απώλεια περίπου 3,8 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας πλήρους απασχόλησης. Η συντριπτική πλειονότητα αυτών των απωλειών ήταν σε αγροκτήματα μικρής κλίμακας, τα οποία κατέγραψαν μία μείωση κατά 58%, από 6,5 εκατομμύρια θέσεις εργασίας το 2007 σε 2,7 εκατομμύρια το 2022.

Τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας επίσης απασχολούν περίπου το 60% του μη αμειβόμενου εργατικού δυναμικού στα αγροκτήματα, που αφορούν κατά κανόνα

μέλη της οικογένειας. Το μη αμειβόμενο εργατικό δυναμικό έχει μειωθεί κατά 44% - με διπλάσιο ρυθμό σε σχέση με το αμειβόμενο εργατικό δυναμικό σε όλα τα αγροκτήματα, το οποίο μειώθηκε κατά 21% - **διαβρώνοντας τη βάση της «οικογενειακής γεωργίας»**, που συχνά αναφέρεται ως η βασική μορφή γεωργίας στην ΕΕ.

Εντωμεταξύ, αυτές **οι απώλειες θέσεων εργασίας στα μικρότερα αγροκτήματα δεν έχουν αντισταθμιστεί με μία αύξηση στην απασχόληση στα μεγαλύτερα αγροκτήματα**. Τα αγροκτήματα μεσαίας προς μεγάλης κλίμακας έχουν επίσης απώλειες σε θέσεις εργασίας, ενώ στα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας η απασχόληση αυξήθηκε μόνο κατά 306.000, από 1.219.000 σε 1.525.000 θέσεις εργασίας μεταξύ 2007 και 2022.

Ενώ το αγροτικό δυναμικό του αγροτικού τομέα μειώνεται και η συνολική οικονομική απόδοση αυξάνεται, το ζωικό κεφάλαιο, που μετράται σε μονάδες ζωικού κεφαλαίου⁶, και η καλλιεργούμενη γεωργική γη⁷ συγκεντρώνονται όλο και περισσότερο σε λιγότερα χέρια. Με αυτό τον τρόπο, στα δύο τρίτα των αγροκτημάτων της ΕΕ – το 67% με τη χαμηλότερη οικονομική απόδοση – απομένει μόνο το 11% του ζωικού κεφαλαίου και το 25% της γεωργικής γης.

⁵ Η ετήσια μονάδα εργασίας αποτελεί την απασχόληση που ισοδυναμεί με πλήρη απασχόληση σε ένα αγρόκτημα, δηλαδή το σύνολο των ωρών εργασίας διά του μέσου όρου των ετήσιων ωρών εργασίας σε θέσεις πλήρους απασχόλησης σε κάθε χώρα. Μία ετήσια μονάδα εργασίας αντιστοιχεί στην εργασία που εκτελείται από ένα άτομο που απασχολείται σε μία αγροτική επιχείρηση με καθεστώς πλήρους απασχόλησης.

⁶ Μία μονάδα ζωικού κεφαλαίου μετρά διαφορετικά είδη και ηλικίες ζώων κτηνοτροφίας, από αγελάδες ως πουλερικά με ενιαίο τρόπο, περιγράφοντας την οικονομική αξία του ζώου. Μία μονάδα ζωικού κεφαλαίου δεν αντιστοιχεί επομένως σε ένα μοναδικό ζώο.

⁷ Η καλλιεργούμενη γεωργική γη (ή χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση) ορίζεται ως η συνολική έκταση που καταλαμβάνεται από αρόσιμη γη, μόνιμους βοσκοτόπους, μόνιμες καλλιέργειες και λαχανόκηπους που χρησιμοποιούνται από τη γεωργική εκμετάλλευση, ανεξάρτητα από τον τρόπο αξιοποίησης ή από το εάν χρησιμοποιούνται ως μέρος δημοτικής γης.

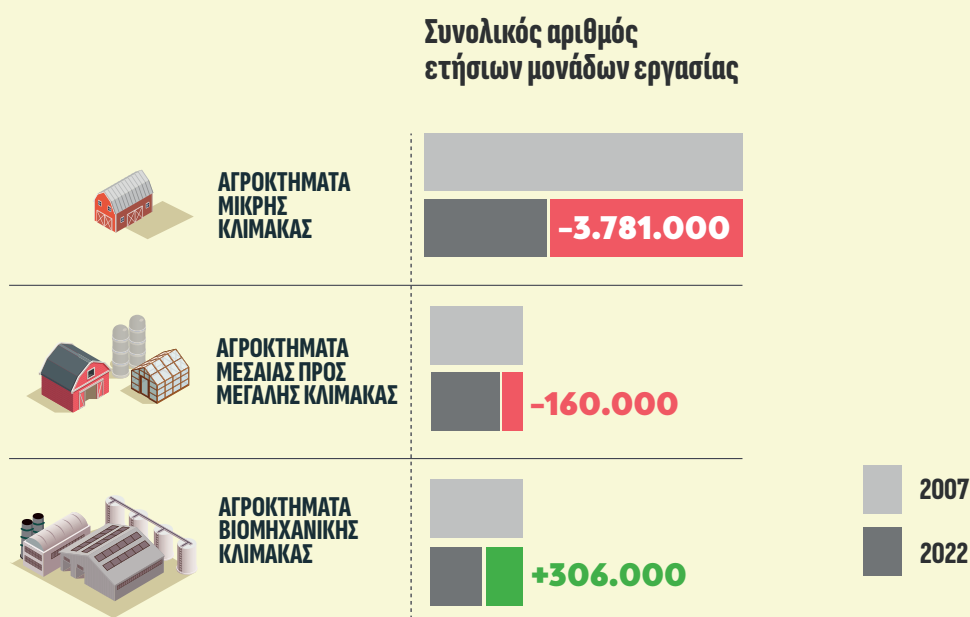

Table 6. The amount and change in annual work units in different categories of commercial farms between 2007 and 2022

5. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ:

Ο αριθμός των μικρών αγροκτημάτων μειώνεται, παράλληλα με τα μέσα έσοδα (και την υποστήριξη) ανά αγρόκτημα

Η πίεση στους αγρότες να αυξήσουν την απόδοση και την παραγωγή τους, ή αλλιώς να διακινδυνεύσουν να παύσουν τη δραστηριότητά τους, είναι εμφανής και στην Ελλάδα. Όπως συμβαίνει και στην υπόλοιπη ΕΕ, τα μικρά αγροκτήματα εξαφανίζονται και χάνουν έσοδα.

- **Μεταξύ 2007 και 2021, η Ελλάδα έχασε το 31% από τα αγροκτήματά της. Αυτή η μείωση όμως αφορά αποκλειστικά τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας, που έχουν συρρικνωθεί κατά 37%.** Παραμένουν όμως η ραχοκοκαλιά της ελληνικής γεωργίας, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 88% των αγροκτημάτων το 2021.
- Αν και η Ελλάδα ακόμα έχει μόνο λίγα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας, (με οικονομική απόδοση πάνω από €250.000) ο αριθμός τους έχει σαφώς αυξηθεί (+59%) από 540 σε 860 αγροκτήματα. Ανάμεσα σε αυτά τα αγροκτήματα βιομηχανικής κλίμακας, υπήρχαν μόνο 40 με οικονομική απόδοση πάνω από €500,000 ανά έτος το 2007, ενώ το 2021 ήταν ήδη 300.
- Η οικονομική απόδοση ανά αγρόκτημα αυξήθηκε κατά μέσο όρο κατά 23% μεταξύ 2007 και 2021. Αυτός ο μέσος όρος όμως δεν ισχύει για τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας, που δεν έχουν καταγράψει καμία αύξηση σε αυτό το διάστημα.
- Από μακρο-οικονομική άποψη, τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας παραμένουν η ραχοκοκαλιά της ελληνικής γεωργικής οικονομίας, φέροντας το 65% της συνολικής οικονομικής απόδοσης το 2021. Ωστόσο, πρόκειται για μία πτωτική τάση καθώς το 2007 το μερίδιό τους στην οικονομική απόδοση ήταν 87%.
- Σε αντίθεση με οποιαδήποτε άλλη χώρα στην ανάλυσή μας, μεταξύ 2007 και 2021, τα μέσα καθαρά έσοδα ανά αγρόκτημα μειώθηκαν κατά 13% στην Ελλάδα. Η μείωση εσόδων στα μικρά αγροκτήματα είναι ακόμα πιο απότομη: τα αγροκτήματα μικρής κλίμακας το 2021 κέρδιζαν κατά μέσο όρο 29% λιγότερο σε σχέση με το 2007.
- Τα μεγαλύτερα αγροκτήματα λαμβάνουν συστηματική υποστήριξη από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα που τους επιτρέπει να μεγαλώνουν και να παράγουν περισσότερο. Ενώ τα μεσαία προς μεγάλης κλίμακας αγροκτήματα αποτελούν μόνο το 12% των αγροκτημάτων στην Ελλάδα, λαμβάνουν το 34% των επιδοτήσεων άμεσων ενισχύσεων από την Κοινή Αγροτική Πολιτική της ΕΕ για τα εμπορικά αγροκτήματα. **Τα εμπορικά αγροκτήματα μικρής κλίμακας από την άλλη μεριά, κατά πολύ η μεγαλύτερη ομάδα αγροκτημάτων και η ραχοκοκαλιά της ελληνικής γεωργικής οικονομίας, λαμβάνουν μόνο το 65% των επιδοτήσεων, παρόλο που τα καθαρά τους έσοδα μειώνονται δραστικά.**
- Τα μεσαία προς μεγάλης κλίμακας αγροκτήματα έχουν την καλύτερη πρόσβαση στην ιδιωτική χρηματοδότηση, φέροντας το 63% του συνολικού χρέους στο ελληνικό αγροτικό σύστημα.
- Γενικά, το σύνολο των ετήσιων μονάδων εργασίας στη γεωργία στην Ελλάδα έχει μειωθεί σημαντικά κατά 42% μεταξύ 2007 και 2021. Η συντριπτική πλειονότητα αυτής της μείωσης καταγράφηκε σε αγροκτήματα μικρής κλίμακας, με μία μείωση 53%, ενώ οι θέσεις εργασίας στα αγροκτήματα μεσαίας προς μεγάλης κλίμακας διπλασιάστηκε (101%).
- Ενώ η μεγάλη πλειονότητα (88%) των ελληνικών αγροκτημάτων είναι μικρής κλίμακας, ελέγχουν μόνο το 61% των ζώων εκτροφής (υπολογισμένα σε μονάδες ζωικού κεφαλαίου ή LSU) και το 41% της γεωργικής γης (ή χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης - UAA).

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Ευρώπη χάνει αγρότες και θέσεις εργασίας στον αγροτικό τομέα με γρήγορους ρυθμούς, με την εξαφάνιση εκατομμυρίων αγροκτημάτων μικρής κλίμακας. Από το 2007, η ΕΕ έχει χάσει σχεδόν 2 εκατομμύρια εμπορικά αγροκτήματα, τα περισσότερα εκ των οποίων ήταν επιχειρήσεις μικρής κλίμακας που είτε έκλεισαν είτε ανέβηκαν κλίμακα περνώντας σε βιομηχανικά επίπεδα παραγωγής. Εντωμεταξύ, ο αριθμός των αγροκτημάτων βιομηχανικής κλίμακας έχει αυξηθεί κατά περισσότερο από το μισό. Κατά μέσο όρο, όλα τα εναπομείναντα αγροκτήματα αποδίδουν μεγαλύτερο οικονομικό όφελος και έσοδα στους αγρότες (συμπεριλαμβανομένων των επιδοτήσεων), αλλά η κατηγορία των αγροκτημάτων βιομηχανικής κλίμακας καταγράφει τις μεγαλύτερες αυξήσεις τόσο σε απόδοση όσο και σε έσοδα.

Παρά τις αυξήσεις αυτές, πολλοί αγρότες ακόμα αντιμετωπίζουν δυσκολίες, γεγονός που υπογραμμίζει ότι η οικονομική δυσχέρεια που πυροδότησε τις διαμαρτυρίες των αγροτών δεν είναι κοινή σε όλους τους παραγωγούς. Το ισχύον αγροδιατροφικό σύστημα, που έχει ως κινητήρια δύναμη τις δημόσιες επιδοτήσεις, την ιδιωτική χρηματοδότηση και την πολιτική πίεση, αναγκάζει τους αγρότες να βιομηχανοποιηθούν για να επιβιώσουν.

Αυτή η στροφή προς μεγαλύτερα, βιομηχανικά αγροκτήματα έχει σοβαρές επιπτώσεις, ανάμεσα στις οποίες βρίσκονται ο αυξανόμενος έλεγχος της παραγωγής τροφής από λίγες μεγάλες επιχειρήσεις, η αύξηση της ανεργίας στην ύπαιθρο, ένα [αυξανόμενο χάσμα](#) μεταξύ αστικών και υπαίθριων περιοχών, μία περαιτέρω επιδείνωση της ευζωίας των ζώων και η καταστροφή της φύσης πάνω στην οποία βασίζονται οι αγρότες.

Αυτή η κατάσταση είναι το αποτέλεσμα μίας πολιτικής αποτυχίας. Ο αμείωτος προσανατολισμός στη μεγιστοποίηση της αγροτικής παραγωγής, την οποία συχνά υπερασπίζονται συντηρητικοί και λαϊκιστές πολιτικοί, έχει δυσανάλογα ευνοήσει τα μεγάλα αγροκτήματα, ενώ κάνει ελάχιστα για να προστατεύσει τα μικρότερα ή για να βελτιώσει το βιοπορισμό στην ύπαιθρο. Τα αφηγήματα γύρω από τη «διατροφική ασφάλεια» και γύρω από το «τρέφουμε τον πλανήτη» έχουν κατά κύριο λόγο εξυπηρετήσει τα συμφέροντα των μεγαλύτερων αγροκτημάτων, τα οποία ήδη κυριαρχούν ως προς την οικονομική απόδοση και την παραγωγική ικανότητα.

Μέχρι τώρα, το πολιτικό ενδιαφέρον είναι μικρό για τους οικονομικούς παράγοντες που βρίσκονται πίσω από την ταχεία εξάλειψη της γεωργίας μικρής κλίμακας. Η Copa-Cogeca, η μεγαλύτερη ένωση αγροτών στην ΕΕ και αυτοί που μιλούν εκ μέρους των αγροτών σε πολιτικό επίπεδο, ισχυρίζονται ότι [απλά δεν είναι «ρεαλιστικό»](#) για πολλούς αγρότες μικρής κλίμακας να επιβιώσουν στο ισχύον πλαίσιο.

Η αντιμετώπιση των οικονομικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει η γεωργία μικρής κλίμακας απαιτεί μία βαθιά αλλαγή στη διάρθρωση του αγροδιατροφικού τομέα, η οποία να εξασφαλίζει μία στροφή προς πιο βιώσιμες πρακτικές και δίαιτες βασισμένες σε τρόφιμα φυτικής προέλευσης, παράλληλα με ενισχυμένη οικονομική υποστήριξη για τους μικρούς και τους προσανατολισμένους στην οικολογία αγρότες. Τα κέρδη από όλη την αλυσίδα εφοδιασμού τροφίμων μπορούν να αναδιανεμηθούν ώστε να διασφαλιστεί ότι οι αγρότες λαμβάνουν μία δίκαιη ανταμοιβή για αυτά που παράγουν. Τα καλύτερα εισοδήματα για τους αγρότες μπορούν επίσης να επιτευχθούν μέσω της παραγωγής λιγότερων, υψηλής ποιότητας προϊόντων μέσω βραχύτερων εφοδιαστικών αλυσίδων, αντί απλώς μέσω της εντατικοποίησης μίας όλο και φθηνότερης παραγωγής.

Οι Ευρωπαίοι πολιτικοί έχουν τη δύναμη να αναδιαμορφώσουν τις δημόσιες επιδοτήσεις υπό την Κοινή Αγροτική Πολιτική της ΕΕ ώστε να υποστηρίξουν αυτή την αλλαγή, να επιβάλλουν κανόνες ενάντια στις άδικες εμπορικές πρακτικές και να ρυθμίσουν την ιδιωτική χρηματοδότηση για να στηρίξει την οικολογική γεωργία και τη γεωργία μικρής κλίμακας. Είναι απαραίτητο να αναλάβουν έναν πραγματικά ηγετικό ρόλο και να επιδείξουν πολιτική βούληση για να αντιμετωπιστούν τα δομικά ζητήματα που οδηγούν στην εξάλειψη της γεωργίας μικρής κλίμακας και την αύξηση της καταστροφικής για το περιβάλλον βιομηχανικής γεωργίας.

Αυτά τα συμπεράσματα συμφωνούν με [τις συστάσεις του Στρατηγικού Διαλόγου](#) για το μέλλον της γεωργίας στην ΕΕ, μία διαδικασία που ξεκίνησε από την πρόεδρο της Επιτροπής, Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, τον Ιανουάριο 2024, όπου οι κύριοι φορείς στη γεωργία και τη διατροφή συναίνεσαν σε ένα όραμα και ένα μεγάλο αριθμό συστάσεων για το μέλλον του τομέα.¹

Ανάμεσα στις ευρείες συστάσεις του, ο Στρατηγικός Διάλογος κατέληξε ότι η ΕΕ πρέπει να απομακρυνθεί από τις άμεσες επιδοτήσεις που βασίζονται στην έκταση γεωργικής γης. Αντί για αυτό, σύμφωνα με τις συστάσεις η υποστήριξη θα πρέπει να περιορίζεται στους αγρότες που τη χρειάζονται περισσότερο, και ιδιαίτερα σε αυτούς που ενεργά προστατεύουν και αποκαθιστούν τη φύση. Άλλες συστάσεις ζητούν: την επιβολή μέτρων ενάντια στις άδικες εμπορικές πρακτικές, την καλύτερη κινητοποίηση κεφαλαίων για σχέδια που υποστηρίζουν τους αγρότες μικρής κλίμακας να στραφούν σε βιώσιμες πρακτικές, μία μείωση των επιπτώσεων της κτηνοτροφίας στις περιοχές με υψηλή συγκέντρωση ζώων, και μία στροφή προς πιο υγιεινές και χαμηλότερης έντασης πόρων δίαιτες, με υψηλότερη κατανάλωση τροφίμων φυτικής προέλευσης.

¹ Οι συμμετέχοντες περιλάμβαναν εκπροσώπους από τις κύριες αγροτικές ενώσεις, εταιρείες τροφίμων και λιανεμπορίου, παραγωγούς σπόρων και λιπασμάτων, εμπόρους, εργάτες του αγροτικού τομέα, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, καθώς και περιβαλλοντικές οργανώσεις, οργανώσεις για την προστασία των ζώων και ενώσεις καταναλωτών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε από τους αναλυτές δεδομένων [Kaas&Mulvad](#). Τα στατιστικά στοιχεία συγκεντρώθηκαν μέσω του Δικτύου Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης ([Farm Accountancy Data Network \(FADN\)](#)). Το FADN συγκεντρώνει ετήσιες έρευνες που διενεργούνται από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι η μόνη πηγή μικροοικονομικών δεδομένων, εναρμονισμένων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το ετήσιο δείγμα καλύπτει περίπου 80.000 αγροτικές επιχειρήσεις, που αντιστοιχούν σε ένα πληθυσμό περίπου 3.5 εκατομμυρίων εμπορικών αγροκτημάτων στην ΕΕ, τα οποία καλύπτουν περίπου το 90% της καλλιεργούμενης γεωργικής γης (χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης). Το FADN κατηγοριοποιεί τις επιχειρήσεις σε ομάδες με βάση το οικονομικό τους μέγεθος (το οποίο ορίζεται από την ακαθάριστη παραγωγή της επιχείρησης σε τιμές παραγωγού, και ονομάζεται επίσης συνολική τυπική απόδοση), την περιοχή και την εξειδίκευση. Κάθε επιχείρηση στο δείγμα είναι αντιπροσωπευτική παρόμοιων επιχειρήσεων και [καταμετράται](#) ανάλογα με τον αριθμό αγροκτημάτων στα οποία αναλογεί για την εξαγωγή ενός μέσου όρου. Περίπου 5,5 εκατομμύρια πολύ μικρά αγροκτήματα ιδιοκατανάλωσης δεν υπολογίζονται.

Τα συνολικά εθνικά και ευρωπαϊκά στοιχεία για την παρούσα μελέτη συγκεντρώνονται με τον πολλαπλασιασμό του αριθμού των μέσων αγροκτημάτων στα διαφορετικά οικονομικά μεγέθη επί τον αριθμό των αγροκτημάτων στα οποία αναλογούν. Η επεξεργασία των στοιχείων στοχεύει να καταδείξει τη διαρθρωτική ανάπτυξη της γεωργίας στην ΕΕ. Η βάση δεδομένων του FADN έχει σχεδιαστεί για να δείχνει την οικονομική ανάπτυξη σε ομάδες και τομείς, και όχι τη διαρθρωτική ανάπτυξη, αλλά τα δεδομένα της είναι τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα και ο καλύτερος τρόπος για την περιγραφή της κατάστασης. Οι αριθμοί υπόκεινται σε αβεβαιότητα και θα πρέπει να θεωρηθούν περισσότερο ενδεικτικοί παρά ακριβείς. Τα δεδομένα του FADN είναι διαθέσιμα για 12 διαφορετικά μεγέθη αγροκτημάτων, τα οποία ομαδοποιούνται στην παρούσα μελέτη σε τρεις βασικές κατηγορίες αγροκτημάτων. Η κατανομή σε τρεις ομάδες γίνεται για να αναδειχθεί το πώς έχουν αναπτυχθεί οι μεγάλες αγροτικές επιχειρήσεις σε σύγκριση με τις μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις.

Τα νούμερα του FADN για το 2022 δεν είναι ακόμα ολοκληρωμένα, με έλλειψη δεδομένων για έξι χώρες της ΕΕ, και έχουν για αυτό το λόγο υπολογιστεί με βάση τα δεδομένα από αυτές τις έξι χώρες από το 2021.

Οι επιχειρήσεις του Ηνωμένου Βασιλείου περιλαμβάνονται στα δεδομένα έως το 2020, κάτι που

σημαίνει ότι περίπου 10.000 αγροκτήματα, 200.000 ετήσιες μονάδες εργασίας και 15 εκατομμύρια εκτάρια έχουν αφαιρεθεί από τα δεδομένα από το 2021 και έπειτα. Αυτό όμως δεν αλλάζει τις γενικές τάσεις μεταξύ των διαφορετικών κατηγοριών αγροκτημάτων που περιγράφονται στην παρούσα μελέτη. Εάν αφαιρέσουμε τον αριθμό των αγροκτημάτων του Ηνωμένου Βασιλείου, η τάση για συγκέντρωση σε μεγαλύτερα αγροκτήματα γίνεται ακόμα πιο εμφανής.

Στο σύνολο δεδομένων του FADN, τα μεγέθη των αγροκτημάτων κατηγοριοποιούνται σε οικονομικές κατηγορίες με βάση την τυπική απόδοση, η οποία προσαρμόζεται τακτικά για να εναρμονίζεται με τις εξελίξεις των τιμών στη γεωργία. Τα οικονομικά μεγέθη όμως που ορίζονται για τα αγροκτήματα δεν προσαρμόζονται. Επομένως, ένα μέρος της αύξησης στις μεγαλύτερες ομάδες μπορεί να εξηγηθεί από την αύξηση σε οικονομικό μέγεθος κάποιων αγροκτημάτων ως αποτέλεσμα εξελίξεων στις τιμές. Ωστόσο, αυτή η δυναμική δεν μπορεί να ερμηνεύσει τη συνολική αύξηση στις μεγαλύτερες ομάδες.

Το ελάχιστο όριο για το τι θεωρείται εμπορικό αγρόκτημα ορίζεται από το κάθε κράτος μέλος. Σε κάποιες χώρες, αυτό το όριο έχει προσαρμοστεί με την πάροδο του χρόνου. Αυτό σημαίνει ότι δεν έχουν κλείσει όλα τα αγροκτήματα που δεν περιλαμβάνονται πλέον στα δεδομένα του FADN. Κάποια απλώς δεν θεωρούνται πλέον εμπορικές επιχειρήσεις. Για να έχουμε μία πλήρη εικόνα των αγροκτημάτων που εξαφανίζονται, είναι απαραίτητο να συμπληρωθούν τα δεδομένα του FADN που χρησιμοποιούνται στην παρούσα ανάλυση, με δεδομένα από την Έρευνα για τη Διάρθρωση των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων ([Farm Structure Survey - FSS](#)), η οποία περιλαμβάνει και άλλες παραμέτρους και καταδεικνύει μία σημαντική μείωση σε όλες (όχι μόνο τις εμπορικές) γεωργικές εκμεταλλεύσεις στην ΕΕ, ενώ η έκταση που χρησιμοποιείται για την παραγωγή έχει παραμείνει σταθερή. Δεν διενεργήσαμε όμως μία πλήρη ανάλυση της βάσης δεδομένων του FSS ως μέρος της παρούσας έρευνας.

Οι διαφορετικοί ορισμοί των ορίων και οι συνεχείς αλλαγές σε αυτά, αποτελούν μία πρόκληση κατά την ανάλυση δεδομένων για την περιγραφή της διαρθρωτικής ανάπτυξης. Το νομοθετικό έργο στον τομέα της γεωργίας απαιτεί επικαιροποιημένα δεδομένα σχετικά με την κατάσταση των αγροτών, τα οποία επί του παρόντος δεν είναι διαθέσιμα. Θα ήταν επωφελής η διαθεσιμότητα επιπλέον δεδομένων και πιο λεπτομερούς ανάλυσης για να περιγραφεί καλύτερα η εξέλιξη στη γεωργία.